

ЛІНГВОДИДАКТИКА

А. В. ПАЛЕЦЬКА-ЮКАЛО

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОГО ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Висвітлено переваги використання автентичного художнього твору як основної сфери засвоєння та удосконалення іноземної лексики. Наведено визначення лексичної компетентності. Розглянуто автентичний художній твір як модель вживання іноземної мови з усіма її особливостями. Обґрунтовано можливості для сприйняття та аналізу таких мовних явищ, як синонімія, антонімія, полісемія, визначено можливості для роботи із лексичною сполучуваністю, мовними кліше, безеквівалентною та емоційно-забарвленою лексикою автентичного художнього твору як основи для формування німецькомовної лексичної компетентності майбутніх учителів. Встановлено, що лексичне наповнення автентичного художнього твору сприяє формуванню ґрунтового словника, засвоєнню зв'язних мовленнєвих структур, забезпечує часту повторюваність лексичних одиниць, а також створює відчуття мови.

Ключові слова: автентичність, художній твір, лексична компетентність, лексика, мовні явища, майбутні учителі.

А. В. ПАЛЕЦКАЯ-ЮКАЛО

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АУТЕНТИЧНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Освещены преимущества использования художественных произведений как главной сферы усвоения и усовершенствования иноязычной лексики. Дано определение лексической компетентности. Рассматривается художественное произведение как модель употребления иностранного языка с его особенностями. Обосновано возможности для восприятия и анализа таких языковых явлений, как синонимия, антонимия, полисемия, определено возможности для работы с лексической сочетаемостью, языковыми клише, безэквивалентной и эмоционально окрашенной лексикой аутентичного художественного произведения как основы для формирования немецкоязычной лексической компетентности будущих учителей. Установлено, что лексическое наполнение аутентичного художественного произведения способствует формированию основательного словаря, усвоению связных речевых структур, обеспечивает частую повторяемость лексических единиц, а также создает чувство языка.

Ключевые слова: аутентичность, художественное произведение, лексическая компетентность, языковые явления, будущий учитель.

A. V. PALETSKA-YUKALO

USING AUTHENTIC LITERARY WORKS FOR THE FORMATION OF LEXICAL COMPETENCE OF FUTURE GERMAN LANGUAGE TEACHERS

The article deals with the advantages of use of authentic literary works as the main sphere of learning and improvement of foreign language vocabulary. The definition of lexical competence has been suggested. The possibilities for perceiving and analysis of such language phenomena as synonyms, antonyms, polisemic words, lexical links, linguistic clichés non-equivalent and emotionally colored vocabulary of authentic literary works as the basis of the formation of German lexical competence of future teachers have been grounded. The process of investigation has revealed that lexical contents of authentic literary works contribute to a comprehensive

dictionary and learning connected speech structures, provide frequent repetition of lexical items, and create a sense of language.

Keywords: *authenticity, literary work, lexical competence, vocabulary, linguistic phenomena, future teacher.*

Володіння іноземною мовою передбачає знання певної кількості слів й оперування ними у мовленнєвій діяльності. Автентичний художній твір як джерело і засіб удосконалення словникового запасу займає чільне місце у формуванні іншомовної лексичної компетентності, адже літературна мова, збагачена різноманітними синтаксичними конструкціями та насичена різними мовними засобами, вважається еталоном.

За останні роки вченими досліджено багато аспектів проблеми використання автентичних художніх творів у вивченні іноземних мов. Так, проаналізовано використання художнього твору як засобу розширення мовних знань студентів (Ю. Б. Борисов, С. П. Тер-Минасова, М. Льюшман, можливість розширення словникового запасу в процесі читання автентичних художніх творів (І. М. Берман, В. М. Плахотник, Г. В. Рогова О. Б. Тарнопольський), відбір художніх текстів для навчання іноземної мови (Т. К. Левіна, Л. П. Смелякова), розглянуто художній твір як основу для розуміння соціокультурної інформації (Л. Ф. Рудакова).

Однак недостатньо дослідженим залишається питання формування німецькомовної лексичної компетентності майбутніх учителів на основі автентичних художніх творів.

Мета статті – обґрунтувати можливості використання автентичних художніх творів для формування німецькомовної лексичної компетентності майбутніх учителів.

Беззаперечним є факт, що володіння мовою передбачає знання певної кількості слів і оперування ними в мовленнєвій діяльності. Слово як найменша мовленнєва одиниця, що служить для вираження понять, має конкретний зміст і форму, а сукупність слів певної мови формує лексику [22]. Та знання багатьох слів ще не означає вміння в мовленнєвій діяльності користуватися та оперувати ними. Для практичного володіння лексикою в мовленні потрібно формувати навички автоматизовано підбирати слова у ході здійснення мовленнєвого акту і включати їх в синтагму та фразу, дотримуючись правил лексичної сполучуваності іноземної мови [2, с. 41]. Інакше кажучи, опанування іноземною мовою передбачає відповідний рівень володіння лексичною компетентністю. *Лексичну компетентність* у методиці вчені визначають як уміння коректно поєднувати лексичні одиниці та формувати висловлювання, розуміння мовлення інших, здатність визначати контекстуальне значення слова, порівнювати його обсяг у двох мовах, виявляти у ньому специфічно національне, властиве культурі та історії народу, мова якого вивчається [8, с. 215].

Отже, недостатньо засвоїти лише ізольовані лексичні одиниці іноземної мови, адже лексична компетентність вимагає засвоєння семантики слів, знання безеквівалентної лексики, шляхів сполучуваності з іншими мовними засобами, а також формування «відчуття» слова.

Разом з лексичними одиницями мова закріплює і відображає у своїх формах та одиницях минулий, сучасний і можливий майбутній стан культури, пізнання та розкриття якого опосередковується мовою. Як зазначав В. фон Гумбольдт, «навчання іншомовного спілкування буде ефективним лише за умови проникнення в дух народу, мова якого вивчається» [4, с. 163]. Знайти та відчуті мовні тонкощі можливо в автентичному творі, у перекладі з грецької «автентичний» означає справжній, дійсний, вірний, той, що ґрунтується на першоджерелі, оригіналі [16].

Художній твір розглядається вченими як основна сфера розвитку та вдосконалення мови. Оскільки він насичений семантичними та синтаксичними структурами, характеризується поліфункціональністю та багатоманітністю, то, на нашу думку, є взірцем вживання іноземної мови з усіма її особливостями. Представники текстуально-перекладного методу А. Шавані і Ж. Жакотто стверджували, що кожен автентичний твір містить всі ті мовні факти, засвоївши які, можна зрозуміти інший текст та мову загалом [3, с. 5]. Л. П. Смелякова, відповідно, стверджувала, що головну роль у формуванні іншомовного лексичного запасу відіграє художня література, адже мова художніх творів є так званим регулятором мовної норми в широкому значенні слова [13, с. 69].

Тому вважаємо за доцільне визначити можливості використання автентичного художнього твору для формування іншомовної лексичної компетентності. При цьому варто виокремити кілька аспектів.

Значний *мовний та мовленнєвий потенціал* автентичного художнього твору є джерелом лінгвістичної інформації для студентів, зокрема, забезпечує можливості для сприйняття та аналізу таких явищ, як *синонімія, антонімія, полісемія*, що зумовлює оволодіння більш *точним слововживанням, формуванням ґрунтового словника*, а також *засвоєнням зв'язних мовленнєвих структур*, характерних для німецької мови. Для підтвердження вищезгаданих тверджень проаналізуємо уривок з твору Е. М. Ремарка «Тіні в раю»:

«*Ich drehte mich rasch um und ging zurück, verwirrt und tief aufgerührt, ich blickte nicht mehr umher, und ich war fast atemlos, als ich das Hotel vor mir sah – nicht breit und waagrecht und augenfällig wie andere Hotels, sondern schmal und unauffällig*» [21]. (Я швидко обернувся і пішов назад, збентежений і глибоко схвилюваний, я більше не озирався довкола і, побачивши перед собою готель, затамував подих – адже він не був широким та просторим, як інші готелі, намагаючись виділитися серед всіх, навпаки, цей був маленьким і непримітним.)

У наведеному прикладі присутні синоніми та антоніми.

Синоніми:

- *Sich umdrehen* (обертатися) – *umherblicken* (оглядатися, озиратися);
- *verwirrt* (збентежений, сплутаний) – *aufgerührt* (схвилюваний);
- *atemlos* (захеканий, засапаний, «беззвучний», *затамувавши подих*), на нашу думку, це слово у даному контексті можна вважати *контекстуальним синонімом* до *verwirrt* та *aufgerührt*;
- *breit* (широкий) – контекстуальний синонім *waagrecht* (горизонтальний, у наведеному прикладі має значення *просторий, широкій*).
- Антоніми:
- *augenfällig* (очевидний, той, що впадає в око) – *unauffällig* (непримітний, невражаючий);
- *breit* (широкий) – *schmal* (вузький).

Варто звернути увагу на прислівники, за допомогою яких автор збагачує мову та намагається передати відчуття героя: *ich drehte mich rasch um* – я *швидко* обернувся; *tief aufgerührt* – *глибоко* схвилюваний; *fast atemlos* – *ледь* затамувавши подих.

2. Неунікним та важливим мовним явищем є *полісемія*, виникнення якої зумовлено «людською можливістю порівнювати, асоціювати різні категорії» [7, с. 25]. Полісемію характеризуємо як наявність в одного й того ж слова декількох, пов'язаних між собою значень, що виникають унаслідок видозміни і розвитку первісного значення цього слова. Полісемантичний потенціал слів іноземної мови дає можливість розглядати та вивчати слово не тільки у звичному контексті, а й у ситуаціях, невідомих до того [7, с. 101]. Такий аспект дозволяє бачити як мовне, так і контекстуальне значення слова, а також ілюструє функціонування мови у формі, що властива її носіям, і натуральному соціальному контексту:

1. «*Bei den schlechten Zeiten wollten alle Leute kleine Wagen kaufen, aber nicht so eine Omnibus*» [21]. (У важкі часи всі люди хотіли купити бодай маленький автомобіль, але не автобус.)

Die Zeit – у загальному значенні – «час», проте у представленому реченні німецьке слово «*die Zeit*» перебуває на третій полісемічній відстані за словником DUDEN [20]: **3. a) Zeitraum** (in seiner Ausdehnung, Erstreckung, in seinem Verlauf); *Zeitabschnitt, Zeitspanne* – період (життя, історії), епоха. *Bei den schlechten Zeiten* – у важкі часи, у важкий період.

Der Wagen – реалізується на третій полісемічній відстані: **3. Auto oder sonstiges zweispuriges Kraftfahrzeug** – *автомобіль*.

2. «*Laß mir deshalb Zeit!*» [21] (Тому дай мені час!).

Die Zeit – реалізується у *прямій номінації* 1. *Ablauf, Nacheinander, Aufeinanderfolge der Augenblicke, Stunden, Tage, Wochen, Jahre* [17] – час.

Таким чином, спостерігаємо повторюваність лексичної одиниці «*die Zeit*» на неоднакових полісемічних відстанях в автентичному художньому творі у різних контекстах і граматичних структурах.

Й. Трір стверджував, що слова існують не окремо, а в зв'язку одне з одним за змістом. Вони створюють структуру, яку можна назвати словесним полем або мовним полем словесних знаків. Значення окремого слова залежить від значення сусідніх слів, які без пропусків заповнюють понятійну сферу. Тому значення окремого слова залежить від сусідніх, які певним чином становлять мозаїку [23, с. 420].

Навчання іноземної мови з опорою на автентичний художній твір забезпечує дуже часту повторюваність лексичних одиниць у нових контекстах, комбінаціях і знайомих граматичних конструкціях з новим лексичним наповненням [1, с. 5]. Завдяки читанню автентичного художнього твору *формується розуміння та сприйняття фактів мови*, що вивчається; створюється *відчуття мови* не лише як набору вдало поєднаних лексичних одиниць, а і як цілісного явища іноземної культури.

3. Формування лексичної компетентності неможливе без урахування безпосереднього взаємозв'язку лексичних одиниць. Лексику потрібно засвоювати в системі, що пов'язано із властивістю людського мозку запам'ятовувати логічно організований матеріал, аналізувати, синтезувати, узагальнювати. Слова у мові не відірвані одне від одного – вони тісно пов'язані між собою закономірностями морфологічного та семантичного характеру [6, с. 117]. Уявлення про мову як про органічну єдність пов'язано з ім'ям Ф. де Соссюра. Саме він писав про повну взаємозалежність всіх елементів у мові і стверджував, що кожен елемент визначається своїми відношеннями зі всіма іншими мовними одиницями [17, с. 202]. Властивість слова вступати у визначені комбінації з іншими словами в тексті прийнято вважати *лексичною сполучуваністю*. М. Д. Степанова та Т. Я. Зотова трактують лексичну сполучуваність як реалізовану здатність слова вступати у синтагматичні зв'язки з іншими словами [7, с. 243]. Безперечно, кожна мова має свої особливості в сполучуваності слів. Услід за цими особливостями формується правильне вживання мови, адже характерними помилками людини, котра недосконало вивчила іноземну мову, є поєднання слів так, як це характерно для її рідної мови. Щоб уникнути некоректних або неіснуючих лексичних зв'язків, необхідно знати, яке поєднання слів характерне для іноземної мови. Як стверджує М. П. Кочерган, правила сполучуваності слів визначаються трьома чинниками: логічною вмотивованістю, граматичною структурою мови та мовною традицією [6, с. 247].

Аналізуючи мову художнього твору, можемо стверджувати, що слова у тексті поєднуються логічними зв'язками, вжиті у відповідній граматичній формі та слідує мовній традиції. Крім того, вербальне наповнення автентичних художніх творів характеризуються наявністю відхилень від норм слововживання: діалектні впливи, говірки, вживання архаїзмів в сучасних контекстах, образні вислови, що стали стандартними, закріпились у мовній системі, а також наявністю загальнообов'язкових та загальнозрозумілих мовних стандартів. Отже, можемо вважати, що лексичне наповнення автентичного художнього твору є взірцем коректно та вдало вжитої носієм мови, що дає підґрунтя для розвитку необхідного чуття мовної норми. Для підтвердження справедливості такого твердження розглянемо уривки з твору Е. М. Ремарка «Тіні в раю»:

«Eine düstere Feuersäule bei Nacht und eine Wolkensäule bei Tag – hatte nicht Gott auf ähnliche Weise dem ersten Volk der Emigranten in der Wüste **den Weg gewiesen?**» [21] (Похмурі вогняні стовпи вночі і колони хмар удень – чи не схожим способом вказував Бог шлях першому народу вигнанців – першим емігрантам?) Звернемо увагу на *сполучуваність слів* у німецькій мові: **den Weg weisen** – *вказувати шлях*; **weisen** – *показувати, вказувати* – 1. (meist geh.) **a) zeigen** (2 a): *jmdm. den Weg, die Richtung weisen* [20]. Синоніми до слова **weisen**: *zeigen, hinweisen, vorführen, deuten, hindeuten*. Однак, ми не можемо сказати «den Weg *hinweisen*, den Weg *vorführen*, den Weg *deuten*, den Weg *hindeuten*». Хоча ці слова означають одну і ту ж дію, однак в їхній семантиці є відмінність. *Hinweisen* – *вказувати рукою на щось, натякати на щось*; *vorführen* – *показувати (в значенні демонструвати)*; *deuten* – *вказувати (на когось / на щось пальцем, очима)*; *hindeuten* – *вказувати рукою на щось*; лише *zeigen* – *показувати, може утворювати коректне словосполучення зі словом der Weg – den Weg zeigen*.

«*Benehmt euch zumindest wie Pioniere. Man wird euch einmal **Denkmäler setzen***» [21]. (Поводьтеся, хоча б, як першовідкривачі. Прийде час, і вам поставлять пам'ятники.) **Ein Denkmal setzen** – *ставити пам'ятник, синоніми до слова setzen (ставити): stellen, (hin)legen*,

platzieren, postieren. Однак семантична різниця цих синонімів пояснює неможливість сполучуваності зі словом «*das Denkmal*»: *stellen* – ставити, розташовувати; *(hin)legen* – класти; *platzieren* – розташовувати (щось), влаштовувати (когось); *postieren* – вііськ. ставити на пост, розставляти.

4. Лексика автентичного художнього твору насичена *зображально-виражальними засобами мови* [22]. У художніх творах, які зображують різні сфери людського життя і діяльності, можуть використовуватися елементи інших стилів, зокрема, наповненість загальноновживаним словником *розмовної мови*, для якої характерна загальноновживана, побутова, просторічна лексика; наявність експресивних засобів мови: звертань, вигуків, часток, фразеологізмів та ін. Продемонструємо таку особливість на прикладі уривку автентичного німецькомовного твору Е. М. Ремарка «Тіні в раю»:

«Wo haben Sie die gelernt? (Де Ви цьому навчилися?)

Ich war zwei Jahre lang im Museum in Brüssel. (Я провів два роки у Брюссельському музеї.)

Angestellt? – fragte Melikow überrascht. (Працювали там? – з подивом запитав Меліков.)

Versteckt. – antwortete ich. (Переховувався, – відповів я.)

Vor den Deutschen? (Від німців?)

Vor den Deutschen, die Belgien eingenommen hatten. (Від німців, які окупували Бельгію.)

Zwei Jahre? – sagte Melikow, – und man hat Sie nicht gefunden? (Два роки? – сказав Меліков, – і Вас не знайшли?)

Mich nicht. Aber den Mann, der mich versteckt hat. Melikow sah mich an. (Мене – ні. Але знайшли того чоловіка, який мене переховував.)

Sie sind entkommen? (Ви втекли?)

Ja. (Так.)» [21].

5. *Безеквівалентна лексика*, яка позначає явища та речі, що не мають відповідностей в інших культурах та аналогічного лексичного значення в інших мовах, і характеризується неможливістю бути перекладеною та співвідноситися з конкретним словом в іншій мові [16], в автентичному творі характеризується повним та вичерпним контекстом, на основі якого відбувається семантизація; або ж дає нові знання про культуру країни, мова якої вивчається.

«Hinter mir lag ein langer, gefährlicher Weg, die Via dolorosa all derer, die vor dem Hitler-Regime hatten fliehen müssen» [21]. (Позаду мене лежав довгий, небезпечний шлях, Віа Долороса, всіх тих, хто був змушений втікати від гітлерівського режиму.)

Via Dolorosa (від лат. *Via Dolorosa*) – «*Шлях Скорботи*» (вулиця в Єрусалимі, на якій був шлях Ісуса Христа до місця розп'яття). *Hitler-Regime* – гітлерівський режим (державно-політичний режим, що будувався на абсолютній централізації влади; кінцевою метою нацисти проголошували встановлення гегемонії Німеччини в усьому світі, встановлення «нового порядку», знищення цілих народів або їх повне підкорення нацистській владі). Розглянуте речення показує, що безеквівалентна лексика не завжди може бути встановлена за допомогою контексту, тому можуть виникати труднощі у роботі з автентичними художніми творами.

Н. А. Саланович відносить «слова-реалії, значення яких пояснюється за допомогою коментаря», до найбільших труднощів у читанні художніх текстів [12, с. 49]. Аналіз літератури свідчить, що до таких труднощів належать: 1) лексика, слова, які збігаються зі словами рідної мови за формою, але не за значенням; 2) слова, які входять до складу ідіом та фразеологізмів, але мають інші значення; 3) фонові лексика, що несе додаткову інформацію, яка часто є незрозумілою для студентів; 4) слова, походження яких пов'язано з аббревіатурами та скороченнями, які зараз широко застосовуються у мові; 5) жаргони; 6) багатозначні слова, залежно від сполучення з іншими лексичними одиницями набувають іншого значення та інакше перекладаються; 7) слова архаїчного походження, пов'язані з історією країни; 8) назви географічних об'єктів, власні імена [5, с. 44; 12, с. 50].

Вважаємо, що вищезазначені труднощі варто розглядати як переваги використання автентичного художнього твору для формування іншомовної лексичної компетентності майбутніх учителів. Оскільки автентичні тексти є ефективним засобом навчання культури країни, мова якої вивчається, а вивчати мову без культури вважається намаганням оволодіти неживою системою мови, то наявність лексики, що не має відповідників у рідній мові, можна

віднести до особливостей, які необхідні для формування не тільки лексичної, а й лінгвосоціокультурної компетентностей.

6. Мова автентичних художніх творів насичена *мовними кліше*, які характеризуються такими особливостями: висока стійкість компонентів, чітка семантичність, цілісність, оскільки кліше відтворюються цілими, а не створюються кожного разу по-новому, надають мові ситуативно спрямованого характеру, а також є засобом мовної економії [14]. Знання сталих виразів передбачає вміння формувати зв'язні висловлювання, розуміти і сприймати мовлення. Наявність їх у структурах мовця характеризує його мову як багату, насичену та багатогранну з точки зору лінгвістики та культури мови, котра вивчається. Часту реалізацію мовних кліше можна спостерігати в автентичних художніх творах, що ілюструють нижченаведені уривки німецькомовних автентичних художніх творів Е. М. Ремарка «Тіні в раю» та К. Вольф «Місто ангелів»:

1) «*Leute, die auf der Flucht waren, mußten mit Zufällen weiterleben, und je unwahrscheinlicher sie waren, desto normaler kamen sie einem vor*» [21]. (Люди, які кинулися навтікача, мусили покладатися лише на випадковості, і чим наймовірнішим був випадок, тим звичайнішим він здавався.) **Auf der Flucht sein** – втікати, кидатися навтікача.

2) «*Als alter Emigrant hatte er einen Blick für das, was mir fehlte: ein Unterkommen und Arbeit*» [21]. (Як старий емігрант він добре розбирався в тому, чого мені не вистачало: у питаннях притулку і роботи.) **Einen Blick für etw. haben** – знатися на чомусь, розбиратися в чомусь, «мати набите око.»

3) «*Haben Sie eine Ahnung wovon Sie leben könnten? – Fragte mich Melikow*» [21]. (Ви маєте уявлення, чим би могли заробляти на життя? – запитав мене Меліков) **Eine Ahnung haben (розм.)** – мати уявлення про щось, щось тямити у чомусь.

4) «*Wie mein blauer Paß ein gewisses Aufsehen erregte bei dem rotblonden drahtigen Officer, der die Papiere der Einreisenden genau und streng kontrollierte, er blätterte lange darin, studierte jedes einzelne Visum, nahm sich dann das mehrfach beglaubigte Einladungsschreiben des CENTER vor, unter dessen Obhut ich die nächsten Monate verbringen würde, schließlich richtete er den Blick seiner eisblauen Augen auf mich*» [19]. (Мій білий паспорт привернув увагу рижуватого мускулистого офіцера, який детально і суворо перевіряв документи туристів, котрі в'їжджають до країни, він гортав, вивчаючи кожнісіньку візу, а тоді узявся до багаторазово засвідченого запрошення ЦЕНТРУ, що мусив піклуватися про мене наступні місяці, нарешті він спрямував на мене свій погляд.) **Das Aufsehen erregen** – привертати (загальну) увагу, викликати сенсацію; **den Blick auf etw. (A.) richten** – спрямовувати погляд на щось.

Таким чином, використання автентичного художнього твору дає можливість для роботи з синонімією, антонімією, полісемією, безеквівалентною, емоційно забарвленою та «узусною» лексикою, забезпечує часту повторюваність лексичних одиниць у нових контекстах та граматичних структурах, демонструє коректну лексичну сполучуваність та мовні кліше, а також формує відчуття мови. Це сприяє формуванню німецькомовної лексичної компетентності майбутніх учителів на основі автентичних художніх творів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці методики формування німецькомовної лексичної компетентності майбутніх учителів на основі автентичних художніх творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ампілогова Л. П. Робота з автентичними текстами / Л. П. Ампілогова, О. М. Соснова // Німецька мова в школі. – 2013. – № 12 (60). – С. 2–9.
2. Беляев Б. В. Психологические основы усвоения лексики иностранного языка / Б. В. Беляев. – М.: Просвещение, 1964. – 264 с.
3. Вдовіна Т. О. Методика навчання майбутніх учителів іноземної мови читання англійських художніх текстів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. О. Вдовіна. – К., 2003. – 282 с.
4. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию; пер. с нем. общ. ред. Г. В. Рамишвили; послесл. А. В. Гулыш и В. А. Звегинцева / В. фон Гумбольдт. – М.: ОАО ИГ «Прогресс», 2000. – 400 с.
5. Жулківська А. Художня література у навчанні іноземних мов / А. Жулківська, Л. Бондаренко // Рідна школа. – 2004. – № 11. – С. 45–47.

6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. — 3-тє вид. — К.: ВЦ «Академія», 2010. — 464 с.
7. Левицкий В. В. Семасиология: монография для молодых исследователей / В. В. Левицкий. — Изд. 2-е, испр. и доп. — Винница: Нова Книга, 2012. — 680 с.
8. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних пед. і лінгвіст. ун-тів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. — К.: Ленвіт, 2013. — 590 с.
9. Носонович Е. В. Методическая аутентичность в обучении иностранным языкам / Е. В. Носонович // Иностранные языки в школе. — 2000. — № 1. — С. 11–16.
10. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. — М.: Русский язык, 1989. — 197с.
11. Рудакова Л. П. Навчання студентів розуміння соціокультурної інформації при читанні англomовної художньої літератури у вищих мовних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. П. Рудакова. — К.: КНЛУ, 2004. — 172с.
12. Саланович Н. А. Роль и место чтения художественных текстов на старшем этапе обучения / Н. А. Саланович // Иностранные языки в школе. — 2001. — № 3 — С. 46– 50.
13. Смелякова Л. П. Художественный текст в обучении иностранным языкам в языковом вузе (теория и практика отбора): монография. — СПб.: Образование, 1992. — 142 с.
14. Таукчі О. Учення про лексичну сполучуваність у світлі кардинального повороту в сучасному мовознавстві. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=7498>
15. Топтигіна Н. М. Навчання дискусії на матеріалі художніх текстів у процесі вивчення англійської як другої іноземної: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. М. Топтигіна. — К.: КНЛУ, 2004. — 210 с.
16. Український тлумачний словник. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/36/53392/232890.html>
17. Фердинанд де Соссюр. Курс общей лингвистики; — пер. с фр. А. Сухотина, под общ. ред. М. Э. Рут. / Фердинанд де Соссюр.— Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. — 432 с.
18. Фоломкина С. К. Текст в обучении иностранным языкам. / С. К. Фоломкина // Иностранные языки в школе. — 1985. — № 3. — С. 18.
19. Christa Wolf. Stadt der Engel. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.suhrkamp.de/buecher/stadt_der_engel-christa_wolf_42050.html
20. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. u. bearb. vom Wiss. Rat u. d. Mitarb. d. Dudenred. unter Leitung von Günter Drosdowski. Mannheim. — Leipzig — Wien—Zürich: Dudenverl, 1989. — 1816 s.
21. Erich Maria Remarque. Schatten im Paradies. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://royallib.ru/book/Remarque_Erich_Maria/Schatten_im_Paradies.html
22. Oliver Bayerlein. Anmerkungen zur Wortschatzarbeit im Deutsch-als-FremdspracheUnterricht. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ir.kochiu.ac.jp/dspace/bitstream/10126/1569/1/H037-13.pdf>
23. Trier J. Sprachliche Felder / J.Trier // Zeitschrift für deutsche Bildung. Bd. 8. Hft. 9. — 1931. — S.417–429.